

A belgiumi német kisebbség útja az egyenjogúságig

A belgiumi német kisebbség helyzete sok tekintetben egyedülálló Európában. Belgium föderális rendszerében nemcsak a flamand és a vallon, hanem a csekély számú német ajkú népcsoport is elismert nyelvközösségnek számít.¹ Olyan közösségről van szó, amely sem földrajzilag, sem történelmileg, sem pedig nyelvi-
leg nem tekinthető egységesnek, csekély lélekszámú, s mégis a történelem úgy alakította sorsát, hogy Európa egyik legjobban védett kisebbségei közé tartozik. A kisebbségvédelemmel foglalkozó szakirodalomban a közös történeti múlt, s az arra épülő történelmi és kulturális-nyelvi összetartozás tudata általában fontos szerepet játszik akkor, amikor egy kisebbségi közösség sikeres érdekérvényesítésének feltételeit vizsgálják. A belgiumi németek mindazonáltal jórészt annak köszönhetik mostani egyenjogú helyzetüket, hogy a flamand és a vallon közössége közötti feszültségek és ellentétek feloldásának folyamatában harmadik nyelvközösségként őket is figyelembe kellett venni, s így jogi státusuk sok tekintetben a két nagy közösségével azonos.

A belgiumi németek helyzetének, sorsának tanulmányozása sok elméleti és gyakorlati haszonnal járhat. A közvetlenül érintett lakosság érdekeit, jogait sikerült a belga államot alkotó két nagy közösség ellentétei közt megőrizni, s ennek köszönhetően nem az állam rendelte polgárainak egy csoportját és azok alapvető jogait a maga állítólagos biztonsági szempontjai alá, hanem az az elv érvényesült, hogy az állam van a polgáraiért, nem pedig fordítva. Ha egy állam több-

¹ A belga alkotmány 2. cikke kimondja, hogy „Belgiumot három nyelvi közösség alkotja: a flamand, a francia és a német ajkú közösség”.

nemzetiségű, akkor ennek a ténynek elvben az államszervezetben is tükröződnie kellene. A demokráciában általában a többség akarata érvényesül, ideális esetben azonban a kisebbség és a kisebbség jogainak tiszteletben tartásával.²

A belgiumi németek földrajzi elhelyezkedése³

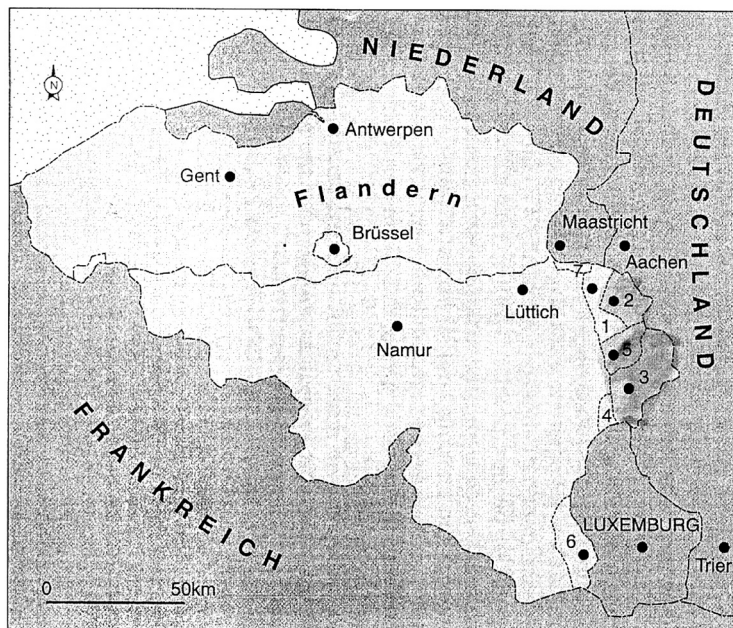
A német közösség Belgium vallon régiójának keleti szegletében, a német határ mentén lévő területen él. Ez a német nyelvű terület két részből áll: az úgynevezett régi belga, illetve az új belga területekből. A régi terület már Belgium 1850. évi önállóvá válásától számítva a királysághoz tartozott, míg az új belga tartományokat csak az első világháború végén csatolták Belgiumhoz. A két terület lakossága tehát közel kilencven évig két különböző állam területén élt, más történelmi fejlődésen ment keresztül, és az első világháborút követően is más történelmi elbánásban részesült. Ezeknek a folyamatoknak a következménye az lett, hogy a német nyelvű közösség törvényben rögzített területe nem egyezik meg sem a régi, sem pedig az új belga területekkel, mi több, a törvényileg kijelölt német nyelvterület nem terjed ki az egész új belga vidékre sem. Az első világháború után Belgiumhoz csatolt térség csak nagyobbik része tartozik a német nyelvű közösség területéhez. Így a közel 100 000 főre becsült belgiumi német lakosságból csak 68 000 német lakik a 74 000 főt számláló nyelvi közösség területén.⁴ Ez a tízmilliós belga összlakosságnak kevesebb mint 1%-a. Az északon Hollandia, keleten Németország, délen Luxemburg és nyugaton a francia ajkú vallon lakosság által határolt 854 négyzetkilométernyi területen pedig nemcsak az irodalmi német, hanem annak a környező országok nyelvével keveredett – alsó-frank, illetve a rajnai-frank és a Mosel-vidéki frank nyelvjárások is honosak.

A régi belga területekhez tartozik a holland határ mentén fekvő Vurgebiet környéke, ahol a német és holland nyelv keverékét beszélik, attól délebbre a vallon területek mentén fekszik Welkenraedt, ahol az alsó-frank nyelvjárást beszélik, majd Luxemburg északi határánál található Bochholz területe. A régi belga területéhez tartozik, de attól területileg teljesen elkülönül Arel vidéke, amely dél-belgiumi Luxemburg tartományban, a luxemburgi határ mentén fekszik. Az Arel vidéken élő németek a luxemburgi nyelvjárást beszélik, amely a Vurgebiet váro-

² Bibó István: Válogatott tanulmányok. Idézi Herczegh Géza: Kisebbségben – európai módon. *Regio*, 1996/1 http://regiofolyoirat.hu/newspaper/1996/1/05Herczegh_Geza.doc (Utolsó letöltés időpontja: 2008. július 16.)

³ Donaldson, Bruce: The German-speaking minority of Belgium. In: Stefan Wolf (szerk.): *German Minorities in Europe – ethnic identity and cultural belonging*, New York, Oxford, 2000, Berghahn Books, 31–32.

⁴ Donaldson, Bruce: I. m. 33. és a német közösség hivatalos honlapjáról: http://www.dglive.be/desktopdefault.aspx/tabid-84//186_read-448/ (Utolsó letöltés időpontja: 2008. augusztus 1.)

1. Welkenraedt
2. Eupen
3. St.Vith
4. Bocholz
5. Malmedy
6. Arel
7. Vurgebiet

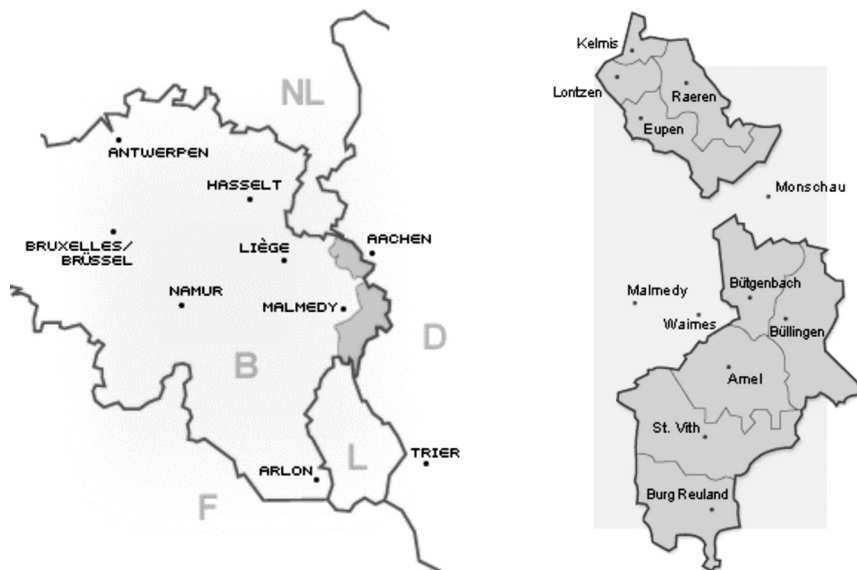
1. ábra. A belgiumi németek történelmi területei

sában élő számára csak igen nehezen érthető. A régi belga vidéken élő németek nem tartoznak a nyelvközösség területéhez, és nem rendelkeznek külön jogokkal sem. A nyelvjárás főként a családi nyelvhasználatban fordul elő, és minden nyilvános, illetve hivatalos nyelvhasználati szintéren – a francia nyelvközösség és a vallon régió részeként – az itt élő németek a francia nyelvet használják.

Az új belga terület három körzetből áll, amelyből csak kettő alkotja a belgiumi németek nyelvközösségének területét. A keletről a német határ által, nyugatról pedig a fentebb már említett Welkenraedt vidék által határolt terület Eupen tartománya, amely Belgium legnagyobb német ajkú városáról, a közösség adminisztratív központjáról kapta a nevét. Ebbe a kantonba tartoznak még Kelmis, Lontzen és Raeren községek. A kanton területén az alsó-frank, illetve a rajnai-frank nyelvjárás a domináns. Eupennel nem határos, attól kicsit délebbre fekszik a közösség másik – kiterjedésében ugyan nagyobb, gazdaságilag azonban kevésbé jelentős – területi egysége, amely St.Vith városról kapta a nevét. A kanton területén az alsó-frank, illetve a moseli-frank dialektus a domináns. Ehhez a kantonhoz további négy község tartozik: Bütgenbach, Bullingen, Amel és Burg Reuland. Belgium 589 településéből csak az említett 9 tartozik a belgiumi német nyelvközösséghez.

Az új belga terület harmadik területi egysége Malmedy és annak környéke. Itt élnek a legnagyobb számban németek a nyelvközösség területén kívül. (A régi belga területek német ajkú lakossága a második világháborút követően nagy

részben asszimilálódott.) A régi belga területekhez hasonlóan ez a terület is a francia nyelvű közösség és a vallon régió részét alkotja, tehát az itteni településeken a francia a hivatalos nyelv. Ugyanakkor attól eltérően ezen a területen a kisebbségi német nyelv használatában külön jogokkal rendelkezik a német lakosság (ezek azonban nem összehasonlíthatók a német közösség területén lévőkkel). Az új belga területeket a szakirodalom gyakran „keleti kantonok” vagy „kelet-belgiumi területek” megnevezéssel jelöli.

2. ábra. A belgiumi német ajkú nyelvű közösség területe

A belgiumi németek története⁵

A belgiumi németek történetének megismeréséhez a 16. századig érdemes visszanyúlnunk, amikortól a tartomány feletti uralkodóházak váltakozásával gyakran cserélődött a terület hovatartozása is. Igaz, a terület már a Római Birodalom

⁵ Donaldson, Bruce: I. m. 34–37; Fischer, Kathrin: *Die Stellung und Rolle der deutschsprachigen Minderheit in Ostbelgien innerhalb des belgischen Nationalstaats*. Geographisches Institut, Universität Göttingen, <http://www.geogr.uni-goettingen.de/kus/personen/euregio/emr99-21.htm> (Utolsó letöltés időpontja: 2008. július 20.) 2.1 Geschichtlicher Überblick des deutschen Sprachgebiets in Belgien. Stallaerts: *Historical Dictionary of Belgium*, XXXV–XLVII; A belgiumi németek hivatalos honlapjáról: *Geschichte der Deutschsprachigen Gemeinschaft*: http://www.dglive.be/desktopdefault.aspx/tabid-1053/1532_read-20359/ (Utolsó letöltés időpontja: 2008. július 15.) Schiffers: *The History of East Belgium*: <http://www.euregio.net/rdg/history.html> (Utolsó letöltés időpontja: 2008. augusztus 3.)

óta folyamatosan tartományok, hercegségek határán feküdt, a térség átmeneti jellege ekkor kezdett felerősödni. Ezek a politikai és területi változások mind háttással voltak német kisebbség történetére.

A Német-római Birodalom virágázása alatt a németek lakta terület északi része (Eupen vidéke) a Limburgi hercegséghez, a déli területek nagy része pedig (az úgynevezett belga Eifel) a Luxemburgi nagyhercegséghez tartozott. A 15. században a terület házasság révén a Burgundi hercegséghez került, amely később V. Károly uralkodás alatt a Habsburg-ház kezére jutott. A spanyol örökösödési háborút lezáró utrechti békéig, 1713-ig, a Habsburg-ház spanyol, azt követően pedig osztrák ága uralkodott a terület felett. A napóleoni háborúk idején, 1794 és 1815 között, pedig francia fennhatóság alá került a tartomány.

A bécsi kongresszus 1815-ben újrajazolta Európa térképét, és a terület ismét kettészakadt: A ma új belga területek vagy keleti kantonok néven ismert vidék Poroszországhoz került, majd 1871-től a Német Császárság része lett. A német ajkú lakosság másik, a régi belga területeken élő része előbb a mai Belgiumot, Hollandiát és Luxemburgot magában foglaló Egyesült Holland Királysághoz (1815–1830), majd 1830-tól Belgiumhoz került. Az egyetlen kivételt az északon fekvő Kelmis környéke (akkori nevén Moresnet) jelentette, amely előbb holland–porosz, majd később belga–porosz kettős fennhatóság alá került. A terület kalamiban gazdag volta miatt az országok csak a közös felügyelet intézményének bevezetésével tudtak egyezsége jutni. A bécsi kongresszuson született döntések közel száz évre intézményesítették a belgiumi német kisebbség megosztottságát.

A független Belgium létrejöttének pillanatában még közel 250 000 német ajkú polgár élt az új állam területén.⁶ Az 1830. november 16-án elfogadott rendelet biztosította ugyan a három – flamand, francia és német – nyelv egyenjogúságát, de ez a gyakorlatban már nem érvényesült, hiszen a francia nyelv mind az adminisztrációban, mind pedig a bírósági eljárásokban domináns helyzetbe jutott a másik két nyelvvel szemben. A német kisebbség identitásának megőrzése azonban nem csak a francia nyelv hegemoniája miatt volt nehéz. Az Egyesült Holland Királyság ugyanis csak 1839-ben volt hajlandó elismerni Belgium függetlenségét (londoni protokoll), és azt is a belga állam területi csökkentéséhez köthette. A megállapodás értelmében a mai holland Limburg tartományt és a Luxemburgi Nagyhercegséget visszacsatolták Hollandiához. A döntés következtében a belgiumi német ajkú lakosság létszáma közel ötödére csökkent. Hogy a régi belga részen a területi veszteségek és a francia dominancia következtében mégsem tűnt el teljes mértékben a német nyelv használata, az a német nyelvű egyházi szertartásoknak és a kétnyelvű elemi iskolai képzésnek volt köszönhe-

⁶ A független belga állam létrejötté: 1830. október 4. Az első belga alkotmány elfogadása: 1831. február 7.

tó. Az első világháborúig terjedő időszakban az 1842. évi elemi oktatási törvény volt az egyetlen, gyakorlatban is megvalósult, nyelvi egyenjogúságot biztosító törvény Belgiumban. Az 1914-ben elfogadott hasonló, az oktatás minden szintjére kiterjedő törvény a gyakorlatban már nem valósult meg.

A sokféle próbának kitett belgumi német öntudat a 19. század végén kezdett éledezni. Ennek egyik oka, hogy a flamand közösség is ekkor indította el küzdelmét a francia dominancia ellen. A flamand nacionalizmus az első világháborúig terjedő időszakban főleg kulturális jellegű volt, főként nyelvi-jogi küzdelmek körül szerveződött. Csak azt követően alakult át területi célokat megfogalmazó mozgalommá. A belgumi német nacionalizmus alakulását befolyásoló további fontos tényezőként az egyre eredményesebb bismarcki politikát és Németország külpolitikai sikereit kell megemlítenünk. Az első világháborús német megszállás idején alkalmazott nyelvpolitika pedig még tovább erősítette a régi belga területeken élő németek nemzeti érzelmeit.

Az első világháborút követően a versailles-i békeszerződés jóvátételként Belgiumhoz csatolta a Német Birodalom oldalán harcoló Eupen-Malmedy, illetve az első világháborúig kettős felügyelet alá tartozó Moresnet tartományokat. (Az új belga kifejezés az ezzel a döntéssel Belgiumhoz került területeket jelöli.) A békeszerződés értelmében a tartományok végleges hovatartozásáról népszavazással kellett volna dönteni. Minthogy azonban a belgumi németek lakta terület 1920 és 1925 között Herman Baltia tábornok átmeneti kormányzása alatt állt, aki a népesség „belga lojalitásának elmélyítését” tűzte ki célul, a belga hatóságok elszabotálták a szavazás hiteles lebonyolítását. A nemzetközileg előírt titkos szavazás helyett minden helyi polgár szavazata mellé, amennyiben nem akarta felvenni a belga állampolgárságot, hanem Németországban kívánt volna maradni, feljegyezték nevét és címét is. A kilakoltatástól való félelmében a lakosság nagy része a Belgiumhoz való csatlakozás mellett szavazott. Amennyiben a népszavazást a nemzetközi szabályoknak megfelelően bonyolították volna le, az szakértői vélemények szerint – egyetlen község kivételével – aligha lett volna Belgiumra nézve kedvező.⁷ A népszavazást követően titkos tárgyalások folytak Belgium és Németország között a terület 200 millió aranymárkáért történő visszavásárlásáról, mert a belga kormány súlyos anyagi gondokkal küszködött. A terv a heves francia ellenállás miatt nem valósulhatott meg.

A locarnói szerződés aláírását⁸ követően enyhülni látszott a légkör, és 1926. január 1-jétől kezdve már a belga törvények is „teljes értékű” belgáknak tekintették az újonnan érkező német ajkú belga lakosságot. Herman Baltia tábornok németellenes politikájának ellenhatásaként erős revizionista ellenállás fejlődött

⁷ Herczegh Géza: I. m. 34.

⁸ A locarnói szerződések aláírásával Németország véglegesen lemondott nyugati határainak módosításáról.

ki a német lakosság körében, ami a német nemzetiszocialista párt 1933-as hatalomra jutását követően végleges szakadáshoz vezetett. A lakosság egyik fele a versailles-i szerződés felülírását követelte, és a „Vissza a Birodalomba!” jelszóval Németországhoz való visszacsatolásért harcolt. Ezzel szemben sokan a Belgiumhoz tartozás mellett érveltek. Az előbbi németbarát ideológia intézményesülését bizonyítja a német Keresztény Néppárt megalakulása is. A második világháború előestéjén már közel polgárháborús hangulat uralkodott a belgiumi német lakosság körében.

A németbarát csoportosulás ideig-óráig győzedelmeskedni látszott a világháború idején, hiszen a német csapatok 1940. május 10-i bevonulásával mind az új, mind a régi belga területeket a Német Birodalomhoz csatolták. A lelkesedés azonban hamar alábbhagyott, mert az öt évig tartó megszállás és annak következményei súlyos károkat okoztak. Előbb a hadkötelezettség miatt a 8700 besorozottból elveszített 3200, más források szerint 3400 katona halála, majd 1944 decemberében az ardenneki utolsó német áttörés okozta pusztítás fordította szembe a németeket a birodalmi hatóságokkal, végül pedig a fegyverletételt követő náciellenes tisztogatások okoztak súlyos sebeket.

A viharos évszázadok, a burgundiai, spanyol, osztrák, napóleoni, holland, francia és végül belga uralkodók önkényeskedései, az állandóan váltakozó nyelv az adminisztrációban, illetve a politikai és egyházi megosztottság odavezetett, hogy Belgium németek által lakott területe sem történelmileg, sem földrajzilag, sem nyelvileg, sem pedig kulturálisan nem alkot homogén egységet. Sokkal inkább találó az átmeneti terület kifejezés,⁹ hiszen a tartomány átmenet a hollandok és a németek, illetve a franciák és a németek lakta területek között. Nyelvileg és kulturálisan inkább a területtől keletre hasonlít, ugyanakkor politikai és adminisztratív jellemzőket figyelembe véve, inkább a területtől nyugatra lévő városokra hasonlít. A gazdasági kapcsolatok és függőségek szintén a térség átmeneti jellegéről tanúskodnak, hiszen nemcsak Belgiumhoz, hanem Németországhoz és Hollandiához – például Aachenhez vagy Maastrichthoz – ugyanolyan erős, ha nem erősebb gazdasági szálak kötik a németlakta területet.

A belga föderalizmus intézményesülése

Belgium föderalizációjának gyakorlati megvalósulása a második világháború után kezdődött, és ennek következtében a hatvanas évek végétől a német közösség helyzete is jelentősen javulni kezd. Mivel a föderalizációs folyamat és a német ajkú közösség kisebbségi jogainak intézményesülése elválaszthatatlan egymástól, szólni kell a 20. század második felének belga államreformjairól és

⁹ Donaldson, Bruce: I. m. 34.

azok következményeiről is. (A vallon–flamand ellentétek teljes körű taglalása nem feladata a tanulmánynak.¹⁰) Erre annál is inkább szükség van, mert a német nyelvközösség egyenjogúságának elismerését, jogokkal való felruházását tulajdonképpen a vallon–flamand ellentét feloldásának melléktermékeként is fel foghatjuk. A német közösség a jogkiterjesztési lehetőségeket felismerve, csatlakozott a flamand közösség törekvéseihez, és a következetesség jegyében a honfitársakhoz hasonló jogokkal illették őket is.

A flamand és a francia közösség közötti ellentétek a belga állam létrejötte óta különböző törésvonalak mentén rendeződtek. Előbb rövid ideig vallási, majd azt követően igen komoly nyelvi feszültség volt a meghatározó. A második világháború után pedig a társadalmi és gazdasági ellentétek kerültek előtérbe. Ekkor a francia dominancia ellen küzdő flamand közösség a kulturális karakterű követelések mellett már területalapú igényekkel lépett fel.¹¹ Ezek az 1963-ban elfogadott nyelvtörvénnyel érik el céljukat. Ez az első olyan törvény Belgiumban, amely területhez köti a nyelvhasználati jogokat. Ezt megelőzően is fogadtak el már nyelvtörvényeket, de azok egyike sem vezetett be terület alapú kötöttségeket.¹² Az 1963. évi törvényben rögzítették az egynyelvű (flamand, francia és német), illetve kétnyelvű (Brüsszel) területek határait, és létrehozták Belgium négy nyelvközösségét. A különböző nyelvterületek egyenjogúak, a három egynyelvű terület határain belül pedig a homogenitás lett a fő szabály. Ez a területi elvet bevezető jogszabály a belga föderalizmus alapjának tekinthető, hiszen ezt követően indult el az a decentralizációs folyamat, amely során máig már öt alkotmánymódosítás is történt. A folyamat vége még nem látható. Az 1970., 1980., 1988–89., 1993–94. és 2001. évi módosítások, államreformok majd mindegyike kisebb-nagyobb többletjogokhoz juttatta a belgiumi német közösséget.

Az 1970. évi alkotmánymódosítás létrehozta a három kulturális közösséget (francia, flamand és német), és azokat kulturális autonómiával ruházta fel. Az új törvénynek köszönhetően létrejött a belgiumi németek első hivatalos intézménye, a kulturális közösség tanácsa, amely a ma működő belgiumi német parlament elődje. Az önálló tanács a kultúra, a média és az ifjúságpolitika témakörében autonómiával rendelkezett. A tanács első ülését 1973. október 23-án, első választását pedig 1974. március 10-én tartották.¹³

¹⁰ Bővebben Barsi: *A belga államszerkezet átalakulása, avagy a flamand-vallon konfliktus*. Györi Szabó Róbert: *Belgium, a konszociális mintaállam*. Györi Szabó Róbert: *Föderalizmus Belgiumban*. Istendael, Geert van: *A belga labirintus*. Erk, Jan: *Belgium*. Hooghe, Liesbet: *Belgium – From regionalism to federalism*.

¹¹ Györi Szabó: *Belgium a konszociális mintaállam*. 111–116. és Bangó Jenő: *Az etno-kulturális identitástól a regionális identitásig: a belgiumi német közösség fejlődése*. 101–102.

¹² Bővebben Maria Karra: *The Linguistic conflict in Belgium*.

¹³ A német közösség hivatalos honlapja: Die institutionelle Entwicklung, Konturen politischer Autonomie http://www.dgllive.be/desktopdefault.aspx/tabid-1054//1533_read-20394/ (Utolsó letöltés időpontja: 2008. július 19.)

Míg a 1963. évi nyelvtörvény és az első államreform a flamand közösség követeléseire adott válasz, addig a második és harmadik a francia közösség sike-reként könyvelhető el, amennyiben a franciák a kulturális autonómiáért cseré-be gazdasági autonómiát követeltek és kaptak. Az 1980–83 között és 1988-ban történt módosítások a regionalizmus jegyében zajlottak, és északon a flamand régiót, középen Brüsszelt, délen pedig a vallon régiót hozták létre. A régiók, amelyek tartományokból és önkormányzatokból állnak, saját intézményeik révén a gazdasági és regionális ügyekért felelősek. A regionális felosztásnál a belgiumi németek nem kaptak külön régiót, hanem a vallon régióon belül Liège tartományhoz tartoznak. Ettől függetlenül ezek az alkotmánymódosítások is hozzájárultak a német közösség helyzetének javulásához, hiszen további jogokkal ruházták fel a közösségek tanácsait (például a jogszabályalkotás és a nemzetközi egyezmények aláírásának lehetőségével, természetesen az adott illetékességi jogkörökben), és bővítették a közösségekhez tartozó feladatköröket is – például az oktatásban –, aminek köszönhetően megháromszorozódott a központi költségvetésből a közösséghez érkező pénzügyi támogatás. Ebben a reformhullámban döntöttek arról is, hogy a német nyelvű közösség átvehet a vallon régióhoz tartozó bizonyos jogköröket. A delegált hatáskörök száma a következő államreformok során tovább bővül majd. Az alkotmányreformoktól függetlenül 1983. december 31-én életbe lépett a német nyelvű közösség intézményi reformjára vonatkozó törvény, amely a német kulturális közösség (Kulturgemeinschaft) kifejezés helyett a német közösség (Deutsche Gemeinschaft) kifejezés használatát vezette be.¹⁴ Ezt követően 1991. október 23-án a gyakorlatban már megvalósult nyelvi egyenjogúság egy nagyon fontos szimbolikus jelentőségű eseménnyel is kiegészült: német nyelven is közzétették a belga alkotmány hivatalos szövegét.

A negyedik államreform – amellett, hogy létrehozta a Belga Szövetségi Államot, és intézményi változásokról döntött (közvetlen választási rendszer bevezetése, belga parlament rendszerének megreformálása) – tovább bővítette a közösségi (illetve regionális) állami jogkörök számát, ami a német intézmények szintjére delegált állami kompetenciák körét is növelte: például a szociális és jóléti ügyek, foglalkoztatáspolitikai, műemlékvédelem területén. A szubszidiaritás elvének elterjedése a nyelvi kisebbségek védelmét szolgálta. Végül az ötödik, ez idáig utolsó államreform, amely főleg a régiók jelentőségét növelte, biztosította a német közösség kormányának, hogy a három helyett akár öt főből is állhasson. A kormány tagjai közül minimum egy nőnek, illetve egy férfinak kell lennie.

¹⁴ A német közösség hivatalos honlapja: Die institutionelle Entwicklung, Die Eigenständigen gewinnt Substanz http://www.dglive.be/desktopdefault.aspx/tabid-1054//1533_read-20394/ (Utolsó letöltés időpontja: 2008. július 19.)

Továbbá nagyobb pénzügyi autonómiához juttatta a közösséget.¹⁵ Az alkotmány szövegének 2004. évi módosítása pedig a közösségi tanácsokat „parlamentté” minősítette át. A német közösséget érintő legutóbbi változtatás 2005. január 1-jén lépett életbe, amikor a parlament hatáskörébe került a 9 község pénzügyi felügyelete, ami azt megelőzően regionális szintre tartozott.

Az intézményesülés végeredménye – a német közösség alkotmányjogi helyzete

A belga föderalizmus intézményesülési folyamatának ismertetése után vegyük szemügyre a német közösség alkotmányban rögzített jogait.¹⁶ Az alkotmány első négy cikkelyéből, amely a belga föderalizmus alapjait tartalmazza, egy közvetve, kettő közvetlenül említi a belgiumi németeket. Az 1. cikkely csupán az állam két fő alkotóelemét nevezi meg: a közösséget és a régiót. Viszont a 2. már felsorolja a három közösséget és a számának elenyésző volta ellenére, biztosítja a német kisebbségnek a flamand és a francia nyelvközösséggel való egyenjogúságát. A 4. cikkely pedig a francia, a flamand és a kétnyelvű Brüsszel mellett rögzíti a német nyelvterület létezését is. A nyelvterület fogalmának bevezetésére azért volt szükség, mert a közösségek és a régiók nem esnek egybe (jórészt éppen Brüsszel kétnyelvűségének köszönhetően), illetve a német közösség lakta terület túl kicsiny lett volna ahhoz, hogy azt önálló régióvá nyilvánítsák.¹⁷

A német közösség következő, alkotmányban rögzített joga (67. cikkely 5. pont), hogy parlamentjének tagjai közül egy választott szenátort delegálhat a belga felsőházba, a 71 tagú szenátusba. Már itt fellelhető a belga berendezkedésben oly sokszor alkalmazott elv, a kisebbség következetes felülreprezentáltságának elve, hiszen a németek százalékos arányát tekintve nem illelné meg a közösséget a szenátusi mandátum. Az alkotmány IV. fejezete rögzíti a közösségi és regionális intézmények felépítését és jogait. A német nyelvű közösség parlamenttel (115. cikk), kormánnyal (121. cikk 1. pont), saját bírósággal és európai parlamenti választóközzel is rendelkezik. Ezek felépítéséről és működéséről azonban külön törvények rendelkeznek.

A parlament 25 képviselőből áll, akiket ötévente – az európai parlamenti választások második fordulójával egy időben tartott – közvetlen választásokon vá-

¹⁵ A német közösség hivatalos honlapja: Die institutionelle Entwicklung, Konsolidierung und Ausbau http://www.dglive.be/desktopdefault.aspx/tabid-1054//1533_read-20394/ (Utolsó letöltés időpontja: 2008. július 19.)

¹⁶ A Belga Alkotmány (a tanulmány megírásához használt) hivatalos német nyelvű fordítása az alábbi címen érhető el: http://www.senate.be/deutsch/const_de.html (Utolsó letöltés időpontja: 2008. július 22.)

¹⁷ Hercegh Géza: I. m. 34.

lasztanak.¹⁸ A legutóbbi, 2004-ben tartott választásokon 6 párt jutott be a belgiumi német parlamentbe: a kereszténydemokraták (CSP), a liberális Szabadság és Haladás Pártja (PFF), a Szocialista Párt (SP), a német ajkú belgák pártjának koalíciója (PJU-PDB), a zöldek (ECOLO) és egy másik liberális párt (VIVANT).¹⁹ A parlament legfontosabb feladatai közé tartozik a német nyelvű közösségi jogszabályok, más szóval dekrétumok megalkotása és azok elfogadása a kultúra, a személyi és szociális ügyek, valamint a közoktatás területén (130. cikk). Ezenkívül minden olyan esetben hozhatnak határozatot, amikor arról a vallon régió és a német közösség parlamentjei közösen döntenek, és a régió szintjéről a közösség hatáskörébe utalják az adott feladat megoldását (139–140. cikk).

Az ilyen közösségi szintre delegált hatáskörbe tartozik például 1994 óta a műemlék- és tájvédelem, vagy 2000 óta a foglalkoztatáspolitiká. A parlament által elfogadott törvények a nyelvterület határain belül mindenkire nézve kötelező érvényűek, és azokat nem vonhatja vissza sem a belga (föderális), sem pedig más tartományi parlament. Viszont a német közösség nem hozhat olyan törvényt, amelyek az iskolák, a közigazgatás és a mindennapi gyakorlat nyelvhasználatát szabályozzák, hiszen ezek a kérdéskörök a föderális parlament hatáskörébe tartoznak.²⁰ A parlament feladata továbbá a közösség költségvetésének elfogadása (176. cikk) és a német közösség kormányának megválasztása, munkájának ellenőrzése (122. cikk).

A fentebb említett kulturális, személyi és közoktatási kategóriák mára már széles körű tartalommal bírnak. A kulturális kompetenciák sorába tartozik a német nyelv és identitás megőrzése, annak védelme; a művészetek támogatása, a kulturális örökség, a múzeumok fenntartása; a rádió, és televízió-közvetítés, a könyvtárak üzemeltetése; a kutatás-fejlesztés; az iskolai és felnőttoktatás, a művészeti nevelés, valamint a szakmai át- és továbbképzések; a sport és testnevelés, a szabadidős tevékenységek; a turizmus. A szociális ügyek kategóriájába a személyekhez köthető szolgáltatások tartoznak: egészségügy, betegápolás, egészségre nevelés, gyógyszer-támogatás és egyes csoportok (például nagycsaládok, bevándorlók, hátrányos helyzetűek, büntetett előéletűek) szociális támogatása. Végül döntéshozatali képességgel rendelkezik a német közösség a közoktatás majdnem minden szintjén (óvodák, általános és középfokú oktatás érettségig, szakiskolák,

¹⁸ Parlamentről bővebben: http://www.dgparlament.be/Desktopdefault.aspx/tabid-571//851_read-20509/ (Utolsó letöltés időpontja: 2008. augusztus 9.)

¹⁹ Frakciókról bővebben: http://www.dgparlament.be/desktopdefault.aspx/tabid-629//1143_read-20687/ (Utolsó letöltés időpontja: 2008. augusztus 9.)

²⁰ Bangó Jenő: Európa legvédehetőbb kisebbsége? *Kárpáti Igaz Szó*, 2003. november 29. <http://www.hhrf.org/karpatiigazszo/031129/hv01.html> (Utolsó letöltés időpontja: 2008. július 23.)

ideértve a tananyag elkészítését, szabadidő meghatározását vagy akár az iskola-busz-rendszer megszervezését).²¹

Kiemelkedő figyelmet érdemel az alkotmány 130. cikkének 4. pontja és a 167. cikkely, amely felhatalmazta a közösség parlamentjét, hogy a fentebb említett hatáskörökben ne csak Belgium másik két közösségével, vagy a három régió egyikével, hanem más országokkal vagy nemzetközi szervezetekkel is együttműködhessen. Ez a jogkör nemcsak az együttműködést, hanem nemzetközi egyezmények megkötését, illetve azok aláírását is magában foglalja a már említett területeken. Ennek a pontnak köszönhetően a német nyelvközösség tulajdonképpen nemzetközi jogalannyá vált. A közösség parlamentje gyakran él ezen alkotmányos jogával. Bilaterális kapcsolatokat tartanak fenn a szomszédos országokon kívül még Ausztriával és többek között Magyarországgal is, és más szubnacionális egységekkel, így például Rheinland-Pfalz német szövetségi tartománnyal, Dél-Tirollal vagy egyéb német nyelvű tartományokkal, például Burgenlanddal vagy Brandenburggal. 1992 óta a határ menti térség a belga–holland–német összetételű Maas–Rajna euróregió tagja, és ez ma már senkiből sem vált ki az elszakadás miatt érzett félelmeket.²² A kétoldalú kapcsolatokon túlmenően több nemzetközi szervezetnél külön képviselőt vagy rendszeres konzultációt tart fenn a német közösség (például Európai Unió, Európa Tanács, ENSZ, OECD, UNCTAD, UNESCO, UNIDO). Legutóbb az ENSZ korrupcióellenes egyezményéhez és a régészeti örökségek védelméről szóló európai megállapodáshoz csatlakozott a német parlament.²³

A közösség parlamentje mellett végrehajtó hatalomként működik a közösség kormánya, amely a parlament által választott személyekből áll. Feltehetően ez a világ legkisebb kormánya. A jelenlegi kormány négy miniszterből áll: a miniszterelnökből, aki egyben az önkormányzatokért is felelős miniszter (Karl-Heinz Lambert, SP); a miniszterelnök-helyettesből, aki egyben a képzésért, foglalkoztatásért, szociális ügyekért és a turizmusért felelős miniszter (Bernd Gentges, PFF); az oktatásért és kutatásért felelős miniszterből (Oliver Paasch, PJU-PDB); és a kultúráért, médiáért, műemlékvédelemért, ifjúságért és sportért felelős miniszterből (Isabelle Weykmans, PFF).²⁴ A kormány legfontosabb feladata a törvények végleges megszövegezése, a gyakorlati végrehajtásuk és a költségvetés évenkénti elfogadása. A kormány székhelye Eupenben van, és a kormányzat ad-

²¹ A német nyelvközösség kompetenciáiról bővebben: http://www.dglive.be/desktopdefault.aspx/tabid-506//739_read-986/ (Utolsó letöltés időpontja: 2008. augusztus 4.)

²² Györi Szabó Róbert: Belgium a konszociális mintaállam. In Györi Szabó Róbert: *Kisebbség, autonómia, regionalizmus*. Budapest, 2006, Osiris Kiadó, 131.

²³ A német parlament által aláírt nemzetközi egyezmények listája a közösség hivatalos portáljának DGLex jogszabálykeresőjében megtalálható: <http://www.dglive.be/desktopdefault.aspx/tabid-981/>

²⁴ Kormányról bővebben: http://www.dglive.be/desktopdefault.aspx/tabid-218//216_read-12294/ (Utolsó letöltés időpontja: 2008. augusztus 9.)

minisztratív teendőit a minisztérium látja el.²⁵ A minisztérium munkáját további közintézmények is segítik. Idesorolható a német közösség munkaügyi hivatala, a hátrányos helyzetű személyekért felelős hivatal, a középosztály át- és továbbképzéséért felelős intézet és a közlekedési hivatal. A közösségi intézmények bevételeiket nagy részben a szövetségi államnak fizetett adóból, kisebb részben a helyi adófajtákból és saját forrásokból nyerik.

Az alkotmány igaz röviden, de taglalja a föderális rendszer legkisebb egységeinek, a községeknek a szerepét is (162–166. cikk). Belgium 589 községéből 9 található a német nyelvterületen. A községek élén a polgármester áll, akit a községi tanács javaslattétele után az adott régió kormánya nevez ki. A polgármester munkáját segíti a hatévente választott döntéshozatali szerv, a községi tanács, illetve a végrehajtó szervezet, az úgynevezett községi kollégium. A községek hatáskörébe tartozik a rendfenntartó szervek irányítása, a népesség regisztrálása, az építési engedélyek kiállítása és a községi úthálózat karbantartása.²⁶ A központi kormányzat által hozott törvény értelmében Brüsszel 19 kerülete és további 25 község köteles különjogokat, illetve nyelvhasználati könnyítéseket biztosítani a területén élő nyelvi kisebbségeknek, amennyiben azok elérik a 25%-ot, és kérvényezik ezt a jogot. A német nyelvterületen lévő 9 kilenc község a francia, a francia nyelvterületen lévő Malmedy és Weismes községek pedig a német kisebbségnek biztosítanak ilyen jogokat.²⁷

A részletes bemutatás után látható, hogy a belgiumi német közösség alkotmányban rögzített jogai kielégítő módon biztosítják identitásuk hosszú távú megőrzését, ami a közösség tulajdonképpeni célja. Ha pedig az elért jogokat a német lakosság létszámával arányosítjuk, akkor azt mondhatjuk, hogy a belgiumi német közösség valóban Európa jogilag legjobban védett kisebbsége. Ennek jelentőségét pedig egy pillanatig nem csökkenti az a tény, hogy ez a flamand–francia viszály nyomán jött létre, és annak megoldása segítette világra.²⁸ Európa többi önkormányzó kisebbsége szintén a maga eszközeivel és lehetőségeivel élve, sajátos helyzetben érte el autonómiáját. Az Åland-szigeti önkormányzatiság egyik kulcsa például maga a szigethelyzet. A dél-tiroli példa esetében pedig a nemzetközi egyezmények és viták játszottak fontos szerepet. Minden kisebbségnek a sajátosságait kell kihasználnia, ami – mint látható – nem feltétlenül a közös történelmi vagy földrajzi múltban keresendő. A belgiumi német kisebbség önkormányzati modellje tulajdonképpen sem a dél-tiroli kisebbség esetében kialakult területi, sem pedig a szlovéniai magyarság esetében létrejött személyi autonó-

²⁵ Minisztériumról bővebben: http://www.dglive.be/desktopdefault.aspx/tabid-219//753_read-968/ (Utolsó letöltés időpontja: 2008. augusztus 9.)

²⁶ Községekről bővebben: http://www.dglive.be/desktopdefault.aspx/tabid-1067//1552_read-21176/ (Utolsó letöltés időpontja 2008. augusztus 9.)

²⁷ Donaldson, Bruce: I. m. 40.

²⁸ Hercegh Géza: I. m. 35.

miára nem hasonlít. Területén belül nem rendelkezik többletjogokkal Belgium más nyelvterületéhez képest, ami a területi autonómiák tulajdonképpeni alapja. A személyi autonómia sem megfelelő kifejezés ez esetben, hiszen a német közösség döntéshozó és végrehajtó hatásköre csak a nyelvterületre koncentrálódik. A belgiumi német közösség számát tekintve valóban kisebbségnek tekinthető, de jogait tekintve, a föderális állam másik két közösségével egyenrangú államalkotó társnemzet. A belgiumi németek jól igazították igényeiket a flamand közösség érdekeihez, és így „nevető harmadikként” biztosították helyüket a belga föderális berendezkedés bonyolult és folyamatosan változó rendszerében.

Német nyelv a mindennapokban

A német közösség területén az oktatás hivatalos és kötelező nyelve a német, első idegen nyelvként pedig a franciát tanítják. A francia kisebbségnek biztosított fentebb említett nyelvi jogok és iskolák miatt a diákok már csak kevesebb mint 90%-a tanul német nyelvű iskolában. A német felsőoktatás hiánya miatt sok szülő választja a francia iskolákat. A régi belga területek közül Malmedyben még a német nyelv az első számú kötelező idegen nyelv, de már más területeken sokan előnyben részesítik az angolt és a hollandot.²⁹ A német nyelv számára a közösség kielégítő jogai mellett Németország közelsége jelenthet még biztosítékot a jövőre nézve, hiszen ma is sokan választják az anyaországot, amennyiben munkavállalásról van szó.

A közösség saját német nyelvű rádióval és napilappal rendelkezik. A Belgischer Rundfunk közszolgálati rádió a nap 24 órájában sugároz német nyelven. A BRF adásai a régi belga területeken is foghatók. Emellett számos magánrádió sugároz kisebb-nagyobb távolságokban. A közösség nem rendelkezik saját televíziós csatornával, de a német csatornák elérhető közelségben vannak. A *Grenz-Echo* napilap, a belgiumi német közösség egyetlen napilapjaként, közel 14 000-es példányszámban jelenik meg, és a határ mindkét oldalán előszeretettel olvassák. A régi belga területeken 1953 óta nem jelenik meg saját német nyelvű újság.³⁰ Ezenkívül még más periodikumok és hirdetőújságok is megjelennek St. Vith és Eupen környékén (például a *Der Wochenspiegel*, a *RAN*, az *Im Göhtal* stb.).³¹

²⁹ Euromosaic: 3.1 Education.

³⁰ Euromosaic: 3.4 Mass media and information technology.

³¹ A belgiumi német közösség körében megjelent újságok listája az alábbi oldalon található: http://www.laenderkontakte.de/region/europa/belgien/deutschsprachige_zeitungen_zeitschriften/index.html (Utolsó letöltés időpontja: 2008. augusztus 8.)

A belgiumi németek nyelvhasználatának példája jól mutatja, miért is van szükség a kisebbségi jogok ilyen kiemelt szintű védelmére. Az oktatásban látható, hogy még ezek a biztosítékok sem tudják megakadályozni az asszimilálódás bizonyos szintjét.

A belgiumi németek identitása

A tanulmányban már többször volt róla szó, hogy a belgiumi németlakta területek sem nyelvilleg, sem történelmileg, sem pedig kulturálisan nem alkottak egységet. Így joggal merülhet fel a kérdés, mi az, ami mégis összeköti a közösséget, melyek a belgiumi német identitás meghatározó elemei?

A belgiumi német kisebbségi nacionalizmus egyik fontos eleme, hogy a közösséghez tartozás többet jelent a németnyelv-tudás pusztá tényénél. A németül tudás képessége ebben az esetben társul a német nyelv mindennapi, az életvitel minden szintjén való használatával és a nyelv megőrzésének szándékával. A csoporthoz tartozás továbbá együtt jár a múlt és a jelen nehézségeinek elfogadásával és a kialakult új helyzet a belga föderális állam keretein belüli megőrzésének akaratával is.³² Az új belga területek német lakossága még csak kilencven éve él Belgiumban, éppen ezért nem is igazán kellene magát belgának éreznie, de mégis Belgium az, aminek identitását köszönheti. Amennyiben a németlakta területet a második világháború végeztével nem egy heterogén, hanem egy homogén belga nemzetállamhoz csatolták volna, ma aligha rendelkeznének ilyen széles körű kisebbségi jogokkal. A belgiumi német közösség tudatában van annak, hogy nyertese lett a belga föderalizmus kialakulásának, és ez része lett a belgiumi németek önmeghatározásának is. Az a fajta föderalizáció, amely az egyes népcsoportokat a rendszer részévé teszi, nem pedig elkülöníti, elszeparálja őket egymástól, az államra nézve is üdvös lehet, hiszen lojálisá teszi a különböző népcsoportokhoz, nyelvi közösségekhez tartozó állampolgárokat.

Valószínűsíthető, hogy ma már nehéz lenne olyan német ajkú belgát találni, aki a Németországhoz való visszacsatolás mellett érvelne. Ennek oka egészen egyszerű: az elégedettség. A közösség tagjai egyenjogúnak érzik magukat saját államukban, jogaik biztosítottak, így identitásuk nemcsak a nyelvközösséghez, hanem a sajátjuknak tekintett belga államhoz is köti őket. A német lakosság ma már büszkén vallja magát német nyelvű belgának, holott a történelem során ez nem volt mindig így. Ez a patrióta identitás legfőképpen a Belga Királyság iránt érzett lojalitásukat fejezi ki. A német közösség állampolgári öntudata és a belga államhoz való kötődése a közösség jogainak elismerésével folyamatosan erősödött, hiszen a belga államtól megkapott minden lehetőséget, hogy megőrizhesse

³² Donaldson, Bruce: I. m. 38.

és védhesse származását és értékeit. Az új belga területeken élők – amennyiben valóban akarják – a jövőben meg fogják tudni őrizni kultúrájukat. Aggodalomra egyedül a régi belga területeken élő német kisebbség helyzete adhat okot, hiszen ott a lakosság – a második világháborút követő történelmi megbélyegzettség és a nem kielégítő kisebbségvédelem következtében – egyre nagyobb számban asszimilálódik a francia nyelvközösségbe.

A 2007–2008. évek viharos belgiumi politikai eseményeit figyelve talán helytálló az a kijelentés – ami 50 évvel ezelőtt hihetetlennek hangozhatott volna –, hogy jelenleg a német közösség érzi magát leginkább belgának Belgiumban. Míg a német kisebbség a belga föderális állam kialakulásának köszönheti elégedettségét, addig a flamand és vallon közösség mindinkább tehetetlenként éli meg az államközösséget. A kiújult ellentét talán egy újabb államreformmal, a föderalizmus további lazításával, a konföderáció felé való ellépéssel lesz csillapítható. Érdekes, hogy pont ebben a válságos időszakban jutott a történelem során talán először komoly politikai szerephez a német kormány miniszterelnöke: II. Albert király egy három főből álló közvetítő delegáció tagjává választotta őt, hogy segítsen feloldani a belga miniszterelnök lemondása körül kialakult válságot.³³ A belgiumi német politikai elit fontos szerepet játszhat a kialakult válság megoldásában.

A belgiumi német közösség történetének és jogainak ismertetése után elmondható, hogy a közösség jóval többet kapott a belga államtól, mint pusztán kisebbségi jogokat. Egészen egyedülálló, hogy a lakosság 0,7%-át kitevő német közösség egyenjogúságát alkotmányban rögzítették, s ezzel, illetve a két nagyobb nyelvközösséggel sok tekintetben azonos államjogi státusával politikai és jogi értelemben megszűnt alárendelt kisebbség lenni. A jövőben még az is elképzelhető, hogy a flamand–vallon ellentét feloldásából ismét profitálni tud majd a német közösség, és a regionális szintről közösségi szintre delegált hatáskörök növekedésével gazdasági önállóságra is szert tesz. Ha nem is tökéletes a belgiumi németek számára biztosított autonómia, akkor is modell lehet, amennyiben egy demokratikus állam sikeresen szeretné feloldani a kisebbség–többség konfliktusát.

³³Bővebben: http://www.grenzecho.net/zeitung/aktuell/schlagzeilen_detail.asp?a=%7B9E7B58AD-E255-48BF-ABE2-0C90ECEB237A%7D
(Utolsó letöltés időpontja: 2008. augusztus 9.)